

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ДИНАМІКУ І СТРУКТУРУ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто вплив фінансово-економічної кризи на динаміку і структуру зведеного бюджету України. Виявлено тенденції розвитку ВВП (валового внутрішнього продукту) та структури бюджету за останні роки. Це дало змогу зробити висновки щодо факторів, які впливають на фінансовий стан економіки держави. Зроблено розрахунки прогнозу доходів зведеного бюджету на 2012 рік, схваленого постановами кабінету міністрів України.

The influence of the financial and economic crisis on the dynamics and structure of the overall budget of Ukraine is considered in the article. The tendencies of development of the gross domestic product and the structure of the overall budget are determined for the last years. It has allowed to make the conclusions concerning the factors which influence the financial condition of the economy of the country. The calculations of the income forecast of the overall budget, approved by the resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine for three years, are made.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах розвитку ринкових відносин досягнення фінансової стабільності в економіці України є актуальним, як у теоретичному, так і практичному плані.

Результати дослідження показують зростання частки дефіциту зведеного бюджету у ВВП, що свідчить про негативні явища в економіці України. Зростає значення фінансових важелів державного регулювання економіки України для покращення життєвого рівня населення країни. Центральною ланкою державних фінансів і одним із найважливіших інститутів економічного суверенітету держави виступає бюджет. Він забезпечує не тільки акумулювання коштів, необхідних для фінансування держави, використовується не лише для часткового перерозподілу доходів із метою формування сприятливого соціального середовища у державі, але й активно впливає на соціальні процеси у суспільстві та впровадження вищими органами влади відповідної національної стратегії розвитку, спрямована на зміцнення державної безпеки. Зведений фінансовий баланс включає фінансові ресурси, що створюються у всіх секторах економіки незалежно від форми власності а також добровільні і обов'язкові платежі сплачувані населенням, довгострокові кредити банків, доходи від зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Поставлена проблема досліджувалася в працях таких авторів як: О. В. Зварич, В. М. Мельник, Г. С. Мельник, Т. Б. Стефанік, Н. В. Красюк, Л. І. Федулова, але увага в них приділялася збалансованості фінансової й інвестиційної політики, а аналізу динаміки структури зведеного бюджету України приділялося менше уваги.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для сучасного розвитку економіки країни важливо проаналізувати співвідношення фінансових ресурсів і загальноекономічних показників, що є невирішеною частиною проблеми.

Постановка завдання. Мета статті – визначити вплив фінансової кризи на динаміку і структуру зведеного бюджету України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток кризових процесів, зниження економічної активності та перетворення кризи з фінансової на фінансово-економічну наглядно спостерігається при аналізі динаміки і структури зведеного бюджету України за 2005–2010 роки [1, с.87].

Співвідношення фінансових ресурсів і загальноекономічних показників наведено в табл. 1. Наведені в табл. 1 розрахунки свідчать, що в економіці країни існує тенденція до скорочення

обсягу ВВП, що розподіляється через фінансову систему. Питома вага доходів зведеного бюджету України у ВВП у 2010 році порівняно з 2005 роком скоротилася на 1,7 %. пункту (30,4 % до 28,7%) (табл. 1).

Таблиця 1
Динаміка ВВП, балансу зведеного бюджету України за 2005–2010 роки [2, с.25, 54–58]

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Зміни (+-) 2010 р. порівняно з 2009 р.	
							млрд.грн	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	441,4	544,2	720,7	948,1	913,3	1094,6	181,3	19,85
Зведений бюджет доходи	134,2	171,8	219,9	297,9	273,0	314,6	41,6	15,24
Видатки	142,0	175,5	226,1	309,2	307,4	377,8	70,4	22,90
Перевищення видатків над доходами (дефіцит)	7,8	3,5	6,2	11,3	34,4	63,2	28,8	18,4
Відсотків до ВВП, доходи зведеного бюджету	30,4	31,6	30,5	31,4	29,9	28,7	-	-1,2
Видатки	32,1	32,2	31,4	32,6	33,7	34,5	-	0,8
Дефіцит	1,8	0,6	0,9	1,2	3,8	5,8	-	2,0

Такі різні коливання у співвідношенні цих показників (у 2006р. – 31,6%, у 2010р. – 28,7%) надзвичайно деструктивні для розвитку макроекономічних процесів, що призводить до механічного руйнування фінансових пропорцій, що сформувалися між суб'єктами господарювання в попередній період, і є факторами фінансової нестабільності. Зростання частки дефіциту зведеного бюджету у ВВП (з 1,77% до 5,77%) свідчить про негативні явища в економіці України. Зростає значення фінансових важелів державного регулювання економіки країни. Структура напрямків видатків зведеного бюджету України відображена в табл. 2.

Результати розрахунків показують, що частка державного бюджету у загальному його обсязі значно більше питомої ваги місцевих бюджетів по таким напрямкам видатків як: загальнодержавні функції, оборона, безпека та судова влада, економічна діяльність та соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Але частка таких напрямків видатків у загальному обсязі місцевих бюджетів, як житлово-комунальне господарство – 3%, а у державному – 0,4%, охорона здоров'я – 23,7%, а у державному – 3,9%, освіта – 33,6%, що на 20,2% пункту більше, ніж у державному бюджеті (12,8%).

Така структура видатків зведеного бюджету потребує удосконалення, у майбутньому треба, щоб такий напрямок – соціальний захист та соціальне забезпечення населення займав більшу вагу у місцевих бюджетів порівняно з державним. Правильне і науково обґрунтоване прогнозування величини фінансових ресурсів, напрямки їх використання – одна з основних передумов активізації впливу фінансів на економічний розвиток у державі (табл. 2).

Таблиця 2
Структура видатків зведеного бюджету України по їх напрямкам у 2010 році

Напрямки видатків	Зведений бюджет	У тому числі %	
		державного	місцевого
1	2	3	4
Загальнодержавні функції	11,9	15,4	6,7
Оборона	9,0	5,0	-

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Безпека та суд. влада	7,6	12,7	0,2
Економічна діяльність	11,6	15,9	5,1
Охорона прир. серед.	0,8	1,0	0,4
Житлово-комунальне господарство	1,4	0,4	3,0
Охорона здоров'я	11,8	3,9	23,7
Освіта	21,1	12,8	33,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	27,7	30,7	23,2
Інші видатки	3,1	2,2	4,1
Усього	100,0	100,0	100,0

У практиці бюджетного процесу, на стадії підготовки проектів бюджету минулих років, нерідко мали місце часті й суттєві зміни прогнозів раніше доведених макропоказників. Такий стан речей об'єктивно вимагав подальшого приведення прогнозних показників дохідної частини бюджету у відповідність із такими змінами. Варто зазначити, що адекватна зміна макропоказників зміна параметрів бюджету є не просто технічним процесом його уточнення. Адже, як свідчить практика, вчасне «переформатування» параметрів бюджету на стадії його підготовки доволі часто призводило до вимушеної зміни векторів бюджетної політики на відповідний рік. Отже, потреба у приведенні прогнозних показників доходів бюджету у відповідність із уточненими прогнозними макроекономічними показниками, особливо враховуючи рамки бюджетного регламенту, на практиці значно ускладнює процес підготовки проекту бюджету.

Проблемою є й те, що при уточненні прогнозних макропоказників Міністерство економічного розвитку і торгівлі України нерідко подає декілька сценарних умов розвитку (інколи до чотирьох), які часто мають істотні відмінності. Та навіть у цьому разі прогнозні макропоказники часто дуже відрізняються від значень, що фактично склалися. Розглянемо показники, які, щороку затверджувалися постановами Кабінету Міністрів України на наступні за плановим три бюджетних періоди.

Таблиця 3

Середньостроковий прогноз макропоказників, схвалений постановами Кабміну України [3, с.56]

Прогноз за	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Номінальний ВВП, млрд. грн								
2005–2007	304,0	333,0	365,0					
2006–2008		440,9	496,6	559,7				
2007–2009			605,5	697,1	800,2			
2008–2010				708,0	820,4	939,9		
2009–2011					994,2	1099,6	1275,4	
2010–2012						1549,4	1831,6	2131,5
Фактично	441,4	544,1	720,7	948,1	913,3	1094,6	1291,0	1505,0
Відхилення, %	145,2	123,4	119,0	133,9	96,7	70,6	70,5	
Фонд оплати праці								
2005–2007	100,5	113,9	128,5					
2006–2008		130,8	150,6	172,1				
2007–2009			188,7	217,5	249,6			
2008–2010				228,4	271,6	323,6		
2009–2011					311,1	371,8	437,7	
2010–2012						470,3	573,4	691,4

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фактично	112,9	146,5	189,8	253,1	249,8	297,1	399,5	469,8
Відхилення,%	112,3	112,0	100,6	110,8	80,3	63,2	69,7	
Індекс споживчих цін, %								
2005–2007	107,5	106,5	105,5					
2006–2008		106,8	105,0	104,5				
2007–2009			107,8	106,5	106,1			
2008–2010				106,8	108,1	107,8		
2009–2011					105,7	105,5	104,3	
2010–2012						109,2	108,0	107,0
Фактично	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	108,9	107,9
Відхилення,%	+2,8	+4,8	+8,8	+15,5	+6,6	-0,1	+0,9	
Прибуток прибуткових підприємств, млрд. грн								
2005–2007	47,6	51,0	54,5					
2006–2008		59,4	61,8	64,5				
2007–2009			110,0	116,0	120,0			
2008–2012	2009–2001 та 2010–2012 – прогноз не надавався							
Фактично	89,2	110,6	183,0	193,7	144,1	202,1	242,3	282,7
Відхилення,%	187,4	186,2	166,4	167,0	120,1			

Доцільно розглянути основні макропоказники, які затверджувалися постановами КМУ на трирічний період і на основі яких проводилися розрахунки доходів бюджету. Прогноз цих показників складає міністерство економічного розвитку і торгівлі, а фактичні показники представлені Державною службою статистики України. На 2011 р. (рядки 2010–2012) наведено очікувані показники, на 2012 р. – прогнозні показники за песимістичним сценарієм.

Як видно з табл. 3 мають місце істотні відхилення між показниками, що прогнозувалися три роки поспіль на один і той же рік, та між фактичними показниками. Для прикладу розглядається такий макропоказник, як ВВП. Відхилення, розраховане шляхом ділення фактичного показника ВВП за 2010 рік (t рік), отриманого у 2010 р., на прогнозний показник. Розрахований у 2008 р. (t–3 роки) та затверджений постановою КМУ «Про схвалення Прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2010–2012 роки» № 828, становить 70,6% (1094,6/1549,4). Найбільш наближеним до фактичного є показник ВВП, спрогнозований у 2005 р. на 2007 р., де відхилення становить усього +19% (119–100) (постанова КМУ «Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2006–2008 роки та довгострокову перспективу»), та спрогнозований у 2007 р. на 2009 р., де відхилення становить – 3,3% (96,7–100) (постанова КМУ «Про схвалення прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2009–2011 роки» № 1216). Подібна ситуація спостерігається й щодо інших макропоказників, на основі яких здійснюються розрахунки доходів зведеного бюджету, зокрема, йдеться про показники фонду оплати праці, індексу споживчих цін, прибутку прибуткових підприємств тощо.

Разом із тим наведені відхилення між фактичними і прогнозними показниками на середньостроковий період не можна назвати провалом прогнозування, адже в Україні існує багато технічних причин, які часто неможливо врахувати. При короткостроковому прогнозуванні, тобто на наступний бюджетний рік, ураховується значно більше факторів, які матимуть вплив на економіку країни. Тенденції їх зміни в річному виміру, як правило, практично зберігаються, що надає можливість скласти значно точніший

прогноз макроекономічних показників. Із даних табл. 4 видно, що відхилення між прогнозними та фактичними показниками ВВП при прогнозуванні його на короткостроковий період є меншими, ніж на середньостроковий період.

Таблиця 4

Відхилення між прогнозними та фактичними показниками ВВП у короткостроковому й середньостроковому прогнозуванні, % [2, с.25; 4, с.55]

Прогнозування	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Середньострокове	145,2	123,4	119,0	133,9	96,7	70,6
короткострокове	114,0	106,2	121,3	106,6	87,3	101,1

Оскільки величина макроекономічних показників використовується для прогнозування доходів бюджету, то від правильності прогнозування перших залежить правильність прогнозування ресурсу бюджетів у процесі підготовки їхніх проектів на відповідні роки.

Висновки і перспективи подальших розробок. Перспективою розвитку Зведеного бюджету України є розробка прогноза його доходів, схвалених Кабінетом міністрів України на 2012 рік. Незважаючи на те, що ст. 27 Бюджетного кодексу встановлено правила подання й розгляду законопроектів, які впливають на показники бюджету, на практиці їх часто порушують. Тому зрозуміло, що, використовуючи навіть найкращу у світі економіко-математичну модель, не можна зробити якісний прогноз доходів на наступні за плановим три роки, якщо макропоказники закладаються в неї зі значними відхиленнями від майбутньої макроситуації.

Зовнішні та внутрішні ризики в економіці є занадто чисельними, щоб прогноз економічного зростання на п'ятирічну перспективу був надійним. Навіть коли для прогнозування в певній мірі використовуються економетричні моделі, то це радше для того, щоб протестувати злагожденість дій при прогнозуванні, вивчити сценарії ризиків (шоків) та економічної політики для реалізації у країні програми економічного зростання.

Таблиця 5

Прогноз доходів, схвалений постановами Кабінету Міністрів України на три роки [6]

Прогноз за	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи зведеного бюджету, млрд. грн								
2005–2007	82,3	92,4	105,0					
2006–2008		113,2	130,8	147,6				
2007–2009			174,9	197,7	224,7			
2008–2010				203,9	232,1	265,9		
2009–2011					283,3	326,6	271,2	
2010–2012						446,1	526,6	612,1
Фактично	134,2	171,8	219,9	297,9	273,0	314,5	377,7	
Відхиленн	163,1	151,8	125,7	146,1	96,4	70,5	71,7	
Податок на доходи фізичних осіб, млрд. грн								
2005–2007	14,0	16,3	19,7					
2006–2008		19,2	25,5	29,0				
2007–2009			26,8	32,6	39,0			
2008–2010				34,4	40,9	48,7		
2009–2011					48,0	57,4	67,6	
2010–2012						79,2	93,7	109,3
Фактично	17,3	22,8	34,8	45,9	44,5	51,0	58,8	
Відхиленн	121,8	118,7	129,8	133,4	92,7	64,4	62,7	
Податок на прибуток, млрд. грн								
2005–2007	13,1	15,3	17,6					
2006–2008		18,3	20,4	22,7				

Продовження табл. 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2007–2009			26,9	27,4	27,0			
2008–2010				32,9	33,7	32,9		
2009–2011					41,4	52,1	60,0	
2010–2012						73,9	86,3	99,5
Фактично	23,5	26,2	34,4	47,9	33,0	40,4	47,0	
Відхилення, %	179,0	143,2	127,9	145,5	79,7	54,7	54,5	
Податок на додану вартість,								
2005–2007	16,7	18,8	21,3					
2006–2008		23,2	26,2	29,8				
2007–2009			45,9	50,5	58,3			
2008–2010				58,7	63,5	72,8		
2009–2011					86,7	94,0	101,6	
2010–2012						154,2	184,4	216,2
Фактично	33,8	54,0	59,4	92,1	84,6	102,8	125,6	
Відхилення, %	202,4	232,7	129,4	156,9	97,6	66,7	68,1	

Дані табл. 5 свідчать про значні відхилення між прогнозними показниками, які розраховувалися три роки поспіль на один і той же рік, та між фактичними показниками. Тому для проведення розрахунків доходів бюджету на практиці використовуються методики прогнозування в розрізі окремих податків, затверджені наказом міністерства фінансів України «Про методики прогнозування показників надходжень до бюджету» від 24.12.2010 № 1646. Ці методики застосовуються для прогнозування податків на кожен рік окремо і враховують додаткову інформацію, зокрема, фактичні дані декларацій платників податків, обсяги зростання виробництва продукції, цін виробників і споживчих цін, переплати й податкову заборгованість, списані суми та надані відстрочки (розстрочки), які виходять за межі бюджетного періоду тощо [5, с.15].

Підсумовуючи викладене, доходимо до такого висновку. Прогнозування макропоказників і доходів зведеного бюджету на сьогодні значно якісніше здійснюється на короткостроковий період. Зазвичай відхилення між фактичними надходженнями та прогнозними показниками в межах одного бюджетного року є досить незначними, і річне прогнозування практично наближене до реальної макроситуації.

Список використаної літератури

1. Зварич О. В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками / О. В. Зварич // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 59–75.
2. Мельник В. М. Податкові важелі підтримки вітчизняних товаровиробників у посткризовий період: новації Податкового кодексу / В. М. Мельник, Г. С. Мельничук // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 51–60.
3. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К.: Консультант, 2011. – 570 с.
4. Стефанюк Т. Б. Актуальні аспекти між бюджетних відносин в світ нової редакції Бюджетного кодексу України / Т. Б. Стефанюк, Н. В. Красюк // Фінанси України. – 2011. – № 2. – С. 86–96.
5. Федулова Л. І. Фінансування інновації у посткризовий період: збалансованість фінансової й інвестиційної політики / Л. І. Федулова // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 15.

Прийнято до друку 18.05.2012